Daniela OBREJA RĂDUCĂNESCU

REACTUALIZAREA MESAJULUI SACRU LA NIVELUL DISCURSULUI RELIGIOS ACTUAL

INTRODUCERE

Discursul religios materializează gândirea spirituală a credinciosului practicant. Formele pe care le îmbracă acest discurs, în încercarea sacerdotului de a exprima lumea sacrului şi lumea fenomenalului, situându-se la graniţa acestora, alcătuiesc o gamă de gesturi şi simboluri, recunoscute a fi coduri ale expresiei limbajului uman.

Precizăm că interesul nostru focalizează discursul religios, iar nu cultul divin public. Chiar dacă literatura de specialitate identifică şi ritualul ca fiind o formă de discurs religios, totuşi forţa argumentativă şi persuasivă a acestuia nu este evidentă dacă auditoriul nu este iniţiat. Ritualul implică structuri conservate, bogate în semnificaţii, dar fără să permită o reactualizare a conţinuturilor prezentate. La acest nivel, discursul religios intervine în reactualizarea mesajului conservat în ritual prin diferite strategii argumentative spontane sau anterior pregătite. În literatura teologică este accentuată această valoare a predicii de transmitere a mesajului divin prin raportarea cuvântării la nevoile de moment ale comunităţii.

Cultul divin public permite transmiterea mesajului prin încifrarea acestuia în simboluri sacre, dar nu permite o reactualizare a acestuia la nevoile comunităţii receptoare.

ANCORAREA SEMNIFICAŢIILOR ÎN NUCLEUL DEICTIC AL COMUNICĂRII

Reactualizarea devine perceptibilă prin marcarea persoanelor, a timpului şi spaţiului în care actanţii

BDD-A20582 © 2010 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:49 UTC)

se află. Este cazul elementelor deictice care punctează nucleul comunicării: *eu / noi – tu / voi, aici* și *acum*.

La nivelul discursului religios se impune înainte de toate dimensiunea **onorifică** (Lyons, 1995, p. 315) prin care sunt marcate rolurile participanților în situația de comunicare. În strânsă legătură cu înveșmântarea clericului stau mărcile identității. Recunoașterea sacerdotului de către auditoriu este mijlocită în primul rând prin formulele de adresare specifice dimensiunii onorifice a comunicării. Mărcile de identitate specifice comunității creștine, numite în literatura de specialitate „in-group identity markers”[1], mențin manifestările politeții pozitive (Goody, 1988, p. 106). Apelativul general specific liderului de grup este *părinte*, dar există și variantele[2]:

– pentru diacon și preot: *părinte*, *preacucernice părinte*, *preacuvioase părinte* (dacă este călugăr), uneori și *domnule părinte*;

– pentru arhiereu: dacă este arhiereu-vicar, episcop-vicar sau episcopul unei eparhii: *preasfințite părinte*; dacă este arhiepiscop sau mitropolit: *înalt preasfințite părinte*; dacă este patriarh: *preafericite părinte patriarh*, *sanctitate*.

Aceste formule de adresare asigură *distanța* social-spirituală dintre sacerdot și laici, *puterea* în virtutea căreia preotul dobândește acreditarea acțiunilor sale și *rangul* absolut prin care se impune în ierarhia comunității creștine:

[1] „IPS Ioan Robu: <L> <S> Preafericite Părinte Patriarh Daniel ↑ Excelența Voastră ↑ trimis al Sfântului Părinte Benedict ↑ Excelența Voastră ↑ Nunțiu Apostolic ↑ Excelențele Voastre ↑ Preacucernici Părinți ↑ și persoane consacrate ↑ iubiți credincioși ↓ + + + [...]

PreaFericitul Patriarh Daniel: <L> <J> <F> Mulțumimî__ ÎnaltPreaSfințitului__ Arhiepiscop și Mitropolit ↑ Ioan Robu pentru__ + aceste cuvinte deosebit de calde ↑ + și_i spuneam acum că__ să vede că l_ați cunoscut personal ↓ pe__ PreaFericitul Părinte Patriarh Teoctist ↑ + ați lucrat împreună ↑ + ați mărturisit împreună ↑ + Evanghelia lui Hristos ↑ în timpuri grele ↑ + și__ MAI ALES ↑ ați ORGANIZAT împreună ↑ + vizita Papei la București.” (P.O.)

Adjectivele calificative, care aparțin lexicului religios, construite la superlativul absolut cu ajutorul adverbului *prea* (*preacucernice, preacuvioase, preafericite, preasfințite*), relevă o calitate în exces a cuiva[4], la nivelul discursului religios fiind subliniată, prin aceste mărci ale identității, competența morală construită a preotului ca slujitor al lui Hristos. Construcția *înalt preasfințite* intensifică sensul de superlativ ca ceva care întrece măsura[5], relevând nu numai o superioritate morală, ci și una socială, specifică unei funcții de

BDD-A20582 © 2010 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:49 UTC)

conducere a grupului. Aceste mărci ale identităţii, de la nivelul comunităţii creştine, construiesc aşa-numita faţă, figură sau imagine publică[6] a clerului Bisericii.

Recunoaşterea şi acceptarea persoanei în comunitatea creştină este marcată lingvistic prin „mărcile de identitate ale grupului" (Goody, 1988, p. 112), reprezentate de sintagmele generice „fraţi creştini / credincioşi", „iubiţi creştini / credincioşi":

[2] „Fraţi credincioşi ↓ + + (*uneşte palmele*) această Evanghelie ↑ este + înfricoşătoare aş spune. [...]" (O.T.)

[3] „[...](*scoate mâinile de sub felon şi le împreunează*) Iubiţi credincioşi↑ iată__ ne apropiem de sărbătoarea__ Înălţării Sfintei Cruci↑ aşa cum este cunoscut în tipicul şi în calendarul nostru creştin (*punctează cu mâna în aer, degetele împreunate, locul în care se află în calendar sărbătoarea*) [...]" (P.S.)

La acest nivel, specificul discursului religios ca discurs orientat către formarea moral-religioasă a unei persoane reiese din semantica termenilor de *frate*, *iubit* – care relevă o atitudine specifică de implicare, atât verbală, cât şi emoţională, din partea vorbitorului faţă de auditoriu, deoarece interesul comun al grupului se identifică prin originea spirituală comună –, conjugaţi cu marca fundamentală a grupului, anume aceea de *creştin* – care relevă un comportament verbal, moral şi atitudinal activ faţă de Divinitate.

În afara mărcilor specifice grupului creştin, amintite mai sus, la nivelul discursului deixisul personal este reprezentat în special de persoana întâi plural: *noi*. Motivaţia acestui tip de adresare o reprezintă statutul de egalitate al sacerdotului faţă de creştini în faţa Divinităţii.

[4] „Drept măritori creştini ↓ (*deschide cartea aşezată peste Evanghelie la pagina dinainte pregătită*) iată_**ne** în zi (*răsfoieşte cartea de pe Evanghelie*) de duminică ↑ în ziua__ ÎNVIERII ↑ lui Hristos." (O.E.)

[5] „Aşa trebuie să fim şi **noi** ↓ + martorii împărăţiei (*indică cu palmele spre auditoriu şi revine iniţial*) lui Dumnezeu ↓ + [...]" (O.T.) – utilizare deictică ostensivă.

Distincţia *eu – tu* sau *noi – voi* nu prea există. Persoana întâi plural şi, foarte rar, singular şi persoana a doua singular şi, foarte rar, plural cunosc o utilizare generică[7]:

[6] „[...] **avem** misiunea ↑ de a ajunge în împărăţia lui Dumnezeu. **Sântem** chemaţi ↑ (*indică spre auditoriu, sacadat şi continuu*) spre împărăţia lui Dumnezeu." (O.T.)

BDD-A20582 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:49 UTC)

[7] „Or' această misiune ↑ trebuie să **hrănim** o_**mplinim** ↑ cu ORICE sacrificiu. Trebuie să **ne ASUMĂM** (*punctează cu trei degete ale mâinilor spre sine*) această misiune ↑ cu orice sacrificiu." (O.T.)

[8] „A **te** rușina de Hristos + înseamnă a nu avea curajul ↑ **să**_L **mărturisești** ↓ + (*indică cu palmele spre mulțime, scurt, și revine inițial*) înseamnă a nu avea curajul ↑ **să fii creștin** (*indică cu palmele spre mulțime, scurt, și revine inițial*) ↑ așa cum trebuie să fim (*unește palmele*)." (O.T.)

[9] „Propriu_zis în toate (*indică cu mâna dreaptă de la stânga la dreapta*) duminicile ↑ cei care ați fost la biserică ↑ + <R> și_eici iară' se vede cât de important este **să ai** <L> continuitate (*indică cu mâna dreaptă de la stânga la dreapta*) duminică de duminică. Dacă **vii** din când în când ↑ **nu_nțelegi** nimic. [...] **Nu poți să_NȚELEGI** ↑ săptămâna patimilor ↑ (*indică de la stânga la dreapta cu mâna dreaptă*) fără aceste trei (*punctează de trei ori în aer*) duminici." (O.E.)

Precizarea **timpului deictic** la nivelul cuvântării religioase este principala formă de reactualizare a mesajului biblic. Timpul specific manifestării discursului religios cunoaște o dublă interpretare: prima este aceea care ține de timpul profan, cronologic (gr. κρόνος), iar a doua este aceea care ține de timpul sacru, liturgic. La nivel discursiv, cele două timpuri sunt paralele, în măsura în care popularizarea mesajului divin presupune o permanentă reactualizare la nevoile și cerințele timpului prezent al comunicării. Dacă în ritualul liturgic evenimentele prezentate sunt atemporale, la nivel de discurs timpul sacru se suprapune timpului profan. Discursul religios se ancorează în contextul suprapunerii timpului liturgic cu timpul cronologic, fiind organizat tematic în funcție de momentul zilei liturgice și a specificului sărbătorii din acea zi. Timpul lingvistic[8], ordonat în funcție de discurs, se include în timpul cronologic al desfășurării evenimentelor. Timpul liturgic este marcat la nivelul discursului atât prin unități lexicale:

[10] „[...] Și ca atare ÎnaltPreaSfințitul Părinte Arhiepiscop ↑ Ioan Robu ne_a propus ↑ ca în **ziua aceasta** (*indică cu mâna dreaptă momentul, și revine inițial*) de nouă mai ↑ + la zece (*se rotește ușor la stânga și la dreapta*) ani după evenimentul din o mie nouă sute nouăzeci și nouă ↑ + să fie marcată__ de momente de__ rugăciune ↑ de pomenire ↓[...]" (P.O.)

[11] „Și de_aceea **această** (*punctează cu două degete unite ale mâinii drepte în aer, de sus în jos*) **duminică** ↑ este așezată ↑ TOCMAI la mijlocul postului." (O.E.),

cât și prin unități de expresie nonverbală: sunetele armonico-ritmice ale clopotului și toacei. Atât toaca de lemn, cât și clopotele „cheamă cu glas mare la biserică, la priveghere, la pocăință, la rugăciune" (Ioanichie Bălan,

BDD-A20582 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:49 UTC)

1991, p. 63). Toaca şi clopotul marchează nu numai timpul liturgic, ci şi anunţarea unor evenimente negative ce urmează să se abată asupra comunităţii sociale.

Reactualizarea conţinuturilor la specificul contextului dat este realizată prin elemente temporale intrinsec deictice sau relaţionale[9]. Aceste elemente sunt puntea de legătură între timpul liturgic atemporal sau ciclic şi timpul vorbirii. Timpul liturgic este marcat de structuri lingvistice precum: *această sărbătoare, evanghelia de astăzi, acestei rugăciuni, această duminică* etc.. În aceste sintagme timpul liturgic se suprapune timpului profan al comunicării. Timpul comunicării devine pur perceptibil în: *astăzi, mâine, acuma, acum, această clipă, această zi, după masă, ziua aceasta, acestei întâlniri, aceste două săptămâni, în acest timp, de zi cu zi, până acum, în aceste vremuri, atuncea, omul de astăzi* etc.

[12] „Pentru că vom vedea **mâine** (*priveşte în faţă*) şi vom vorbi mai pe larg↑ (*se uită în jos, apoi iar în faţă*) **această sărbătoare** este una istorică↓ [...]" (P.S.) – *mâine* este timp profan, ulterior momentului vorbirii; *această sărbătoare* este timp liturgic, suprapus momentului vorbirii.

[13] „**Astăzi** s_au citit două evanghelii + [...] De_aceea (*se joacă cu degetele mari ale mâinilor, rotindu-le unul peste altul*) Mântuitorul Iisus Hristos continuă (*descrie în aer, cu mâna stângă, mişcări circulare*) în convorbirea şi_n **evanghelia de astăzi**↑ [...]" (P.S.) – *astăzi* este timp profan, concomitent momentului vorbirii; *evanghelia de astăzi* este marcă a timpului liturgic, suprapus timpului vorbirii.

[14] „[...]+ + cea mai luminoasă ↓ + şi mai evidentă ↓ + roadă a **acestei întâlniri** ↑ şi **acestei rugăciuni** ↑ este faptul ↓ + că **astăzi** ↑ aproape o sută ↓ de parohii + [...]" (P.O.) – *acestei întâlniri* este timpul comunicării, timpul profan; *acestei rugăciuni* marchează timpul liturgic suprapus momentului vorbirii; *astăzi* este marcă deictică a timpului profan, un timp deschis în care se înscriu şi *acum* şi *după masă*:

[15] „[...]ci__ **acum** am şi comemorat ↑ + + personalitatea lor ↑ rugându_ne pentru odihna ↓ + sufletului patriarhului ↑ + şi__ **apoi după masă** pentru odihna sufletului Papei__ ↓ împreună cu__ drepţii şi cu sfinţii ↓ slujitori ai lui Hristos şi_ai Bisericii sale." (P.O.)

[16] „Însă aş dori **astăzi** ↑ să__ + + (*caută cu mâna dreaptă paginile din carte*) pun accentul (*punctează cu mâna dreaptă în aer*) mai mult pe prima__ pericopă evanghelică ↑ + [...] şî vedem tocmai legătura extraordinară ↓ (*uneşte vârfurile degetelor celor două mâini*) care există ↓ între__ **ultimele două două duminici** ↑ şi **duminica aceasta**." (O.E.) – *astăzi* este marca deictică a timpului profan al vorbirii; *duminica aceasta, ultimele două du-*

BDD-A20582 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:49 UTC)

minici sunt mărci deictice relaționale care marchează simultan timpul vorbirii și timpul liturgic.

Spațiul comunicării este marcat prin elemente intrinsec deictice sau relaționale: *aici, acolo, aici pe pământ, în țara aceasta*. Ca și timpul, spațiul specific discursului religios cunoaște două ipostaze: spațiul sacru și spațiul profan. Referirile la spațiul liturgic sunt însă mai puține. Cele mai frecvente sunt cele legate de spațiul profan, cel frecventat de credincioși în activitatea lor cotidiană.

[17] „[...] am avut ocazia să_i cunosc pe cei care sânt atât de diferiți de noi ↑ + ce șansă mare avem ↓ + noi ↑ + născuți în **țara aceasta** ↑ + [...]" (O.T.)

[18] „[...] aproape întotdeauna ↓ (*indică ceva voluminos în dreapta sa*) plăcerea ↓ + + **pe_acest pământ** ↑ este însoțită ↑ de păcat. Aproape întotdeauna__ ↑ ceea ce ne bucură **aici** ↑ (*indică locul cu arătătorul mâinii drepte*) **pe_acest pământ** ↑ nu este tot una (*punctează sacadat cu trei degete unite ale mâinii drepte în aer*) cu bucuria cea veșnică ↓ cu fericirea de a trăi cu Dumnezeu." (O.T.)

Reprezentativ în reactualizarea mesajului biblic este **deixisul discursiv**, sau **textual**. Argumentele forte în cuvântarea religioasă sunt cele a căror sursă este însuși textul biblic. Permanenta referire la acesta este realizată prin mărci care devin punte de legătură între mesajul concentrat al textului biblic și mesajul explicit al sacerdotului. Formele de expresie a deixisului discursiv sunt variate. El poate fi reprezentat atât de elemente intrinsec deictice, cât și relaționale.

[19] „Ș_am văzut ↓ + deja__ ↑ **celelalte duminici** ↑ cum a fost și **duminica trecută** ↑ (*indică cu mâna dreaptă spre stânga*) duminica__ Sfântului Ioan Scărarul ↓ + iar **duminica de astăzi** ↑ iată ↑ iarăși ↓ o duminică deosebită ↑ [...]" (O.E.) – aici referire se face la textul citit și la cuvântarea ținută pe marginea acestui text, *duminica* fiind, de fapt, congruentă pentru *pericopa evanghelică* și *predica*;

[20] „(*privește în carte*) <R> Deci **aceasta** (*indică cu palma drepată în aer*) este cea de_a doua pomenire. [...] vedem tocmai legătura extraordinară ↓ (*unește vârfurile degetelor celor două mâini*) care există ↓ între__ **ultimele două două duminici** ↑ și **duminica aceasta**." (O.E.) – *aceasta* face referire la cuvântarea despre viața sfintei pomenite, *ultimele două duminici, duminica aceasta* făcând referire la textele citite, dar și la exegeza făcută pe baza lor;

[21] „Iar **în alt loc** ne spune că va fi BATJOCORIT + că va fi UMILIT + că Fiul Omului va suporta ↑ răstignirea pe cruce." (O.E.) – face referire la textul citit;

BDD-A20582 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:49 UTC)

[22] „**În aceste** (*indică, cu palmele deschise, un grup mic și continuă mișcarea sacadat*) **cuvinte** ↑ cuprinde ↑ + misiunea noastră de creștini ↓ + [...]" (O.T.) – face referire la textul biblic citit.

Deixisul discursiv relevă legătura dintre text și discurs, accentuând intenția sacerdotului de reactualizare a mesajului.

CONCLUZIE

Punctul culminant al oricărei cuvântări religioase este reprezentat de adaptarea conținuturilor biblice la nevoile de moment ale comunității religioase. Este și motivul pentru care la nivelul discursului religios întâlnim permanent o distincție între sacru și profan nu numai la nivel de ritual, ci și la cel al procedeelor de construcție discursivă.

NOTE

[1] Cf. Esther Goody, *Questions and Politeness*, Cambridge University Press, 1988, p. 112-113.

[2] Cf. Vasile Răducă, *Ghidul creștinului ortodox de azi*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 39-40.

[4] Cf. *Gramatica Limbii Române. Vol. I, Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 161.

[5] *Ibidem*.

[6] Cf. Luminița Hoarță Cărăușu, *Elemente de analiză a structurii conversației*, Editura Tehnică, Științifică și Didactică Cermi, Iași, 2003, p. 143-148.

[7] Cf. *Gramatica Limbii Române. Vol. II, Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 645.

[8] Cf. Emil Benveniste, *Probleme de lingvistică generală*. Vol. I, Editura Teora, București, 2000, p. 60-61.

[9] Cf. *Gramatica Limbii Române. Vol. I, Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 640-641.

BIBLIOGRAFIE

Surse

Daniela Obreja Răducănescu, *Predică la Duminica dinaintea Înălțării Sfintei Cruci din 13 septembrie 2009*, predică sărbătorească, Parohia „Sfinții Împărați Constantin și Elena", Iași – transcrierea predicii [= P.S.].

Daniela Obreja Răducănescu, *Predică ecumenică la slujba de pomenire a Patriarhului Teoctist din 9 mai 2009*, predică ocazională / pareneză la slujbă de pomenire, Catedrala Patriarhală, București – transcrierea predicii [P.O.].

Daniela Obreja Răducănescu, *Predică despre Împărăția lui Dumnezeu din 7 martie 2010*, omilie tematică, Parohia „Sfântul Nicolae Domnesc", Iași – transcrierea predicii [= O.T.].

BDD-A20582 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:49 UTC)

Daniela Obreja Răducănescu, *Predică la Duminica a V-a din Postul Mare (a Cuvioasei Maria Egipteanca) din 21 martie 2010*, omilie exegetică, Parohia „Sfinții Apostoli Petru și Pavel", Iași – transcrierea predicii [= O.E.].

Literatură de specialitate

Ioanichie Balan, *Călăuză ortodoxă în biserică*, Editura Sfintei Mânăstiri Sihăstria, 1991.

Emil Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Gallimard, 1966.

Esther Goody, *Questions and Politeness*, Cambridge University Press, 1988.

Gramatica Limbii Române. Vol. I, Cuvântul, Editura Academiei Române, București, 2005.

Gramatica Limbii Române. Vol. II, Enunțul, Editura Academiei Române, București, 2005.

Luminița Hoarță-Cărăușu, *Elemente de analiză a structurii conversației*, Editura Tehnică, Științifică și Didactică Cermi, Iași, 2003.

John Lyons, *Introducere în lingvistica teoretică*, Editura Științifică, București, 1995.

Vasile Răducă, *Ghidul creștinului ortodox de azi*, Editura Humanitas, București, 1998.

BDD-A20582 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:49 UTC)